

ЯКІСНИЙ ОПИС УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА: ОСОБЛИВОСТІ, УМОВИ, ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ПРИНЦИПИ

Т. Є. Оболенська, доктор економічних наук

У сучасних ринкових умовах відбувається посилення конкурентної боротьби, що зумовлює необхідність дослідження і реалізацію можливостей створення і підтримки конкурентних переваг вітчизняними підприємствами. Використання цих можливостей підприємством забезпечує його здатність протистояти в конкурентній боротьбі. Досвід економічно розвинених країн показує, що переможцем у конкурентному протистоянні виявляється той, хто орієнтує свою діяльність на інноваційний розвиток і головною метою стратегічного планування якого є удосконалення вже наявних і розробку нових товарів і послуг.

У практичній діяльності підприємства виникає не лише необхідність розробки і впровадження нововведень, але і потреба в управлінні ними. Своєчасність ухвалення необхідних рішень забезпечується стратегією управління інноваційним розвитком підприємства. Механізм управління інноваційним розвитком підприємства полягає в тому, щоб вчасно сконцентрувати зусилля керівників на освоєнні і використанні досягнень науково-технічного прогресу, чим забезпечується стабільна динаміка застосування нововведень на користь досягнення цілей підприємства, а також створюються умови для успішної його діяльності. Використання досягнень науково-технічного прогресу дозволяє підприємствам удосконалювати способи задоволення потреб споживачів, а також реалізувати можливість створювати все більш ефективні продукти й послуги, що в цілому забезпечує результативність діяльності підприємства та переводить його на новий якісний рівень.

Перехід підприємства на функціонування в нових умовах ринку вимагає зміни спо-

собів управління ним. Необхідне створення гнучкішої і комплексної системи управління інноваційним розвитком, нового економічного механізму, орієнтованого на розробку перспективної, конкурентоспроможної продукції і технологій, перебудову організаційних структур, перерозподіл функцій, а також зміну стилю управління. Це, у свою чергу, стимулюватиме створення і впровадження інновацій і забезпечить наскрізне управління інноваційним процесом від виникнення ідеї до її розповсюдження.

Проблемам управління підприємством та його розвитку в сучасних умовах присвячено значну кількість наукових праць. Серед них слід відзначити наукові праці Ю. С. Погорелова, який розглянув природу, рушійні сили та способи розвитку підприємства і визначив характерні особливості використання різноманітних способів розвитку в сучасних умовах, серед яких зазначив причини використання або, навпаки, невикористання того чи іншого способу розвитку [1, с. 243–246]. В. О. Дмитрієв зазначив, що в умовах динамічності сучасного виробництва і суспільства управління повинне знаходитися в стані безперервного розвитку, який сьогодні неможливо забезпечити без дослідження тенденцій і можливостей, без вибору альтернатив і наукового обґрунтування напрямів розвитку [2, с. 7]. За І. Н. Герчиковою, менеджмент як сучасна система управління підприємством, що діє в умовах ринкової економіки, припускає створення умов, необхідних для його ефективного функціонування і розвитку виробничо-господарської діяльності [3]. А. І. Гаврилов при дослідженні принципів управління розглянув принципи, що забезпечують функціонування

об'єкта управління, і принципи, що забезпечують розвиток і вдосконалення керованої системи [4].

Управління інноваційним розвитком досліджували С. М. Ілляшенко, який визначив сутність і принципи управління інноваційним розвитком [5], В. В. Стадник і М. А. Йохна, які визначили особливості ухвалення рішень в інноваційному менеджменті, особливості підтримки інноваційного розвитку в провідних індустріальних країнах, сутність, основні види інноваційних проектів і особливості управління ними [6]. Проте питання єдиного якісного опису управління інноваційним розвитком підприємства недостатньо досліджена, тому потребує уваги.

Метою статті є постановка проблеми якісного опису управління інноваційним розвитком підприємства та визначення його основних одиниць.

Управління інноваційним розвитком підприємства потребує насамперед його якісного опису, який є основою методології управління інноваційним розвитком підприємства. Методологія управління виконує такі функції, як пізнавальна, описова, пояснювальна, прогностична, контрольна, оцінювальна, освітньо-виховна, прикладна [7]. Очевидно, що на першому етапі формування методології управління інноваційним розвитком підприємства необхідно якісно описати управління інноваційним розвитком підприємства.

Якісний опис становить першу стадію відзеркалення результатів спостереження, що є процесом і результатом отримання інформації щодо інноваційного розвитку підприємства та її оформлення у вигляді певних символів та знаків. Емпіричним фактом спостережуване явище стає тільки після опису його спостережачем. Наявні підходи до опису явищ можна звести до двох основних типів. Перший тип – опис об'єкта з використанням словника мови, тобто з використанням понять, які є поширеними у певному середовищі. Наукове спостереження може також базуватися на використанні певних «одиниць». Відповідно до цілей дослідження необхідно визначити сукупність можливих понять, в яких фіксуються властивості спостережуваного явища. Другий тип –

це розробка систем умовних назв, позначень, штучно створених знаків, кодів. Виділення «одиниць» якісного опису можна будувати на основі теоретичних уявлень про спостережуване явище. В цьому випадку засобами спостереження є категорії – такі одиниці опису, які набувають понятійного значення лише в певній системі теоретичних поглядів дослідника. У першому випадку результат якісного опису отримано в «одиницях», в другому – в системі категорій. Системою категорій у вузькому сенсі називають таку сукупність категорій, яка охоплює всі теоретично допустимі прояви досліджуваного процесу [8].

Якісним описом управління інноваційним розвитком підприємства є процес і результат отримання інформації щодо інноваційного розвитку підприємства та її оформлення у вигляді певних символів та знаків. Одиницями якісного опису управління інноваційним розвитком підприємства є особливості, умови, характеристики та принципи управління інноваційним розвитком підприємства. Зазначені одиниці якісного опису управління інноваційним розвитком підприємства набувають понятійного значення в певній системі теоретичних поглядів і уявлень щодо управління інноваційним розвитком підприємства. Розглянемо детальніше особливості, умови, характеристики та принципи управління інноваційним розвитком підприємства.

Особливості – характерна риса, ознака, властивість об'єкта, його своєрідність та специфіка [9, т. 5, с. 779]. Особливості управління розглядала М. В. Каймакова, яка за результатами дослідження управління підприємством на різних етапах його розвитку зазначила, що управління має такі особливості в частині його технологій: мобільність і динамічність у використанні ресурсів, проведенні змін і перетворень, реалізації інноваційних програм; здійснення програмно-цільових підходів у технологіях розробки і реалізації управлінських рішень; підвищена чутливість до чинника часу в процесах управління, здійснення своєчасних дій з динаміки ситуацій; посилення уваги до попередніх і подальших оцінок управлінських рішень і вибору альтернатив поведінки і діяльності; використання антикризового крите-

рію якості управлінських рішень при їх розробці та реалізації. Механізм управління, який характеризує засоби дії, також має свої особливості. Не завжди звичайні засоби дії дають необхідний ефект у передкризовій або кризовій ситуації [10, с. 63–64]. Слід зазначити, що ці особливості можуть бути пристосовані і до управління інноваційним розвитком підприємства, оскільки в процесі інноваційного розвитку керівники підприємства реалізують різні інноваційні програми, розробляють і реалізують управлінські рішення відповідно до поставлених цілей, враховують чинник часу в процесі управління для вчасного виводу нової продукції на ринок тощо.

Деякі дослідники визначають відмінності й особливості економіки інноваційного типу розвитку порівняно з еволюційним, неінноваційним типом. Перша ознака визначає появу інновацій, у разі еволюційного неінноваційного типу розвитку новації з'являються та їх упроваджують у суспільне виробництво поступово і тривало, а в умовах інноваційного типу розвитку новації пропонують, відбирають і впроваджують свідомо і цілеспрямовано. Друга – інтенсивність інновацій, оскільки при інноваційному типі розвитку показник кількості інновацій на одиницю національного доходу завжди більший, ніж при неінноваційному. Зростання цього показника означає перехід суспільства до інноваційного типу розвитку. Третя ознака полягає в тому, що інноваційний тип розвитку передбачає відповідну йому національну політику підтримки інновацій у провідних галузях господарського комплексу. З цією метою держава формує диференційовану систему протекціонізму передусім через фіскальну політику. Четверта ознака – геополітична. Інноваційний тип розвитку на принципово інших засадах формує стосунки з країнами, які допомагають Україні вийти з кризи. У структурі міжнародної допомоги (гуманітарної і технічної) насамперед переважають технічні, технологічні, організаційні та соціальні інновації. За п'ятою ознакою інноваційний тип розвитку ґрунтується на сукупних світових результатах науково-технічного прогресу ХХ ст., а також на власних інноваційних ідеях, проектах, кадрах. Усе це

дає змогу державі використовувати монопольні переваги продуктів на світовому ринку в інтересах національного, соціального й економічного прогресу. Шоста ознака – структурна. Інноваційний тип розвитку створив відповідну інфраструктуру (наукові журнали та спеціалізовані навчальні центри світового рівня) [11].

Отже, до особливостей управління інноваційним розвитком підприємства слід віднести: прискорення технологічного прогресу; радикальні зміни в розвитку науки; необхідність врахування часового лагу між розробкою і комерціалізацією нововведення; постійні зміни всередині підприємства, залежність економічного зростання від технологічних зрушень на базі інновацій; значення інформаційного чиннику в прийнятті управлінських рішень тощо.

Умова – це визначений стан оточення об'єкта, ситуація відносно певних обставин, обмеження, що вимагається як частина угоди [12]. Умова – необхідна обставина, яка уможливає здійснення певного процесу, правила, які існують або встановлені в тій чи іншій діяльності, які забезпечують нормальну роботу об'єкта [9, т. 10, с. 441]. Умови управління зазначаються майже в усіх наукових працях, присвячених методологічним основам управління і безпосередньо управлінню соціально-економічними системами. Наприклад, В. О. Дмитрієв та І. Н. Герчикова при дослідженні систем управління зазначали такі умови як умови глобалізації економіки й інформації, умови зовнішнього середовища, умови динамічності сучасного виробництва та суспільства, сучасні ринкові умови, внутрішні умови як умови конкретного підприємства, натуральні і штучні умови тощо [2, 3]. На думку В. О. Дмитрієва, система управління підприємствами повинна відповідати сучасним ринковим умовам: володіти високою гнучкістю виробництва, завдяки чому можна швидко міняти асортимент виробів (послуг); бути адекватною складній технології виробництва, що вимагає абсолютно нових форм контролю, організації і розподілу праці; враховувати серйозну конкуренцію на ринку товарів (послуг), що суттєво змінило ставлення до якості продукції і потребувало організувати

післяпродажне обслуговування і додаткові фірмові послуги; враховувати вимоги до рівня якості обслуговування споживачів і часу виконання договорів, які стали дуже високими для традиційних виробничих систем і механізмів ухвалення управлінських рішень; враховувати зміну структури витрат виробництва; брати до уваги необхідність урахування невизначеності зовнішнього середовища. Це далеко не повний перелік проблем, з якими доводиться стикатися багатьом підприємствам. Тому існує об'єктивна необхідність у дослідженнях, аналізі наявного положення і прогнозуванні його змін [2, с. 8]. Умови управління інноваційним розвитком повинні відповідати сучасним ринковим умовам, проте необхідно враховувати що інноваційний розвиток можливий лише за умови постійного впровадження інновацій, тобто здійснення підприємством інноваційної діяльності, результати якої є непередбаченими.

Ю. С. Погорелов дослідив умови використання різноманітних способів розвитку. Кожний спосіб розвитку потребує відповідних умов для використання і отримання бажаних результатів. Серед таких умов часто зустрічаються кваліфікація персоналу підприємства та його готовність здійснювати відповідні заходи або використовувати відповідні інструменти, інформаційну підтримку [1, с. 246–250]. Крім того, Ю. С. Погорелов зазначив, що вони навели лише ті умови, які є найсуттєвішими для визначення результативності використання різних способів розвитку підприємства, але існують багато інших умов, які можуть бути вирішальними для певних способів: фінансова підтримка, ініціатива керівництва підприємства стосовно вибору способів розвитку, організаційна культура тощо. Дослідник зазначив, що застосування будь-якого способу розвитку підприємства базується на трьох елементах: персонал підприємства, технічне та інформаційне забезпечення, процеси й операції [1, с. 250–251].

Отже, серед умов управління інноваційним розвитком підприємства слід назвати такі: висока кваліфікація персоналу і його готовність до сприйняття змін; наявність фінансових ресурсів або можливість їх швидкого отри-

мання; наявність системи інформаційного забезпечення; гнучкість системи управління на підприємстві.

Характеристика являє собою «опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь; показники якості, стану чогось» [9, т. 11, с. 24] або «форму і ступінь прояву найбільш важливих відмітних властивостей і якостей системи, організації, особи або колективу» [10, с. 238]. Слід зазначити, що вченими в наукових публікаціях достатню увагу приділено різноманітним характеристикам діяльності та управління. Наприклад, у дослідженні В. М. Ячменьової розглянуто таку характеристику діяльності підприємства як стійкість, яку автор ідентифікувала через сукупність інших характеристик діяльності (конкурентоспроможність, надійність, адаптивність і цілісність) [13, с. 88–120]. Водночас питання про характеристики розвитку, інноваційного розвитку й управління інноваційним розвитком є малодослідженими у вітчизняній науці. Декілька груп «функціонально-структурних цільових характеристик інноваційного розвитку» запропонував Н. К. Топузов [14] при дослідженні забезпечення стійкості процесів ресурсозбереження: вертикально-ієрархічні, горизонтально-міжфункціональні, функціонально-діагональні та структурно-діагональні [14].

Характеристики управління інноваційним розвитком підприємства пропонується виділити на основі системного підходу до управління, з позицій якого характеристики системи представляють собою один із класів кількісного опису систем (поряд з іншим класом – параметрами) [15]. Будь-яка система кількісно описується сукупністю величин, які можуть бути розбиті на два класи: параметри (описують первинні властивості системи і є початковими даними при дослідженні системи) та характеристики (описують вторинні властивості системи і є функціями від параметрів системи) [15]. Пропонуємо до характеристик управління інноваційним розвитком підприємства відносити наявність ієрархії цілей інноваційного розвитку підприємства, орієнтацію рішень, що приймаються, на результат; наявність відповідної структури управління, закріплення

функцій щодо інноваційного розвитку за відповідними підрозділами.

Принцип – основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [9, т. 7, с. 693]. І. А. Буласв визначив такі принципи управління інноваційним розвитком: принцип пріоритетності довгострокових цілей; принцип державної участі; принцип адаптації; принцип взаємодії; принцип ефективності [16, с. 54]. С. М. Ілляшенко зазначив, що підприємство, що стало на інноваційний шлях розвитку, повинне функціонувати згідно з принципами [5]:

- адаптивності – прагнення до підтримання певного балансу зовнішніх і внутрішніх можливостей розвитку (внутрішніх спонукальних мотивів діяльності суб'єкта господарювання, і зовнішніх, що генеруються ринковим середовищем);
- динамічності – динамічне приведення у відповідність цілей і спонукальних мотивів (стимулів) діяльності підприємства (у тому числі його власників, менеджерів, фахівців, працівників);
- самоорганізації – самостійне забезпечення підтримки умов функціонування, тобто самопідтримка обміну ресурсами (інформаційними, матеріальними, фінансовими) між елементами виробничо-збутової системи підприємства, а також між підприємством і зовнішнім середовищем;
- саморегуляції – коригування системи управління виробничо-збутовою діяльністю підприємства відповідно до змін умов функціонування;
- саморозвитку – самостійне забезпечення умов тривалого виживання і розвитку підприємства (відповідно до його місії і прийнятої мотивації діяльності) [5].

Перехід підприємства на функціонування в нових умовах ринку і його орієнтація на інноваційний розвиток вимагає розробки відповідної методології управління інноваційним розвитком підприємства. Першим етапом формування методології управління інноваційним

розвитком підприємства пропонується визначити якісний опис управління інноваційним розвитком. Якісний опис управління інноваційним розвитком підприємства становить собою процес і результат отримання інформації про інноваційний розвиток підприємства та її оформлення у вигляді певних символів і знаків. Одиницями якісного опису управління інноваційним розвитком підприємства є особливості, умови, характеристики та принципи управління інноваційним розвитком підприємства. Кожна з окреслених одиниць набуває свого понятійного значення в певній системі теоретичних поглядів і уявлень про управління інноваційним розвитком підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства : монографія / Юрій Сергійович Погорелов. – Х. : АдвАТМ, 2010. – 352 с.
2. Дмитриев В. А. Исследование систем управления. Цикл лекций / В. А. Дмитриев. – М. : Институт международных экономических связей, 2005. – 192 с.
3. Герчикова И. Н. Менеджмент : учебник / И. Н. Герчикова. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 501 с.
4. Гаврилов А. В. Региональная экономика и управление / А. В. Гаврилов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 239 с.
5. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком : навч. посіб. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 324 с.
6. Стадник В. В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / В. В. Стадник, М. А. Йохна. – К. : Академвидав, 2006. – 464 с.
7. Бурганова Л. А. Теория управления : учеб. пособие / Л. А. Бурганова. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 139 с.
8. Корнилова Т. В. Экспериментальная психология: теория и методы : учебник / Т. В. Корнилова. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 381 с.
9. Словник української мови : у 11 т. / [НАН України ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні]. – К. : Наукова думка, (1970–1980).
10. Каймакова М. В. Антикризисное управление : [текст лекций] / М. В. Каймакова. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 240 с.
11. Знаменський І. О. Особливості інноваційної

- діяльності в умовах сучасної НТР [Електронний ресурс] / І. О. Знаменський // Науковий вісник Академії муніципального управління. – Серія «Економіка». – 2009. – Вип. 7. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_7/09zioatr.pdf. – Назва з екрана.
12. Oxford large print dictionary, thesaurus, and wordpower guide. – NY. : Oxford University Press, 2006. – 1277 p.
13. Ячменьова В. М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств : [монографія] / В. М. Ячменьова. – Сімферополь : ДОЛЯ, 2007. – 384 с.
14. Топузов Н. К. Совершенствование механизма управления ресурсосбережением в цикле создания инновационной продукции [Электронный ресурс] / Н. К. Топузов // **Проблемы развития инновационно-креативной экономики** : сб. материалов II междунар. науч.-практ. конф. – Режим доступа : <http://econference.ru/blog/conf06/236.html>. – Название с экрана.
15. Алиев Т. И. Основы моделирования дискретных систем : [учеб. пособие] / Т. И. Алиев. – С.Пб. : СПбГУ ИТМО, 2009. – 363 с.
16. Булаев И. А. Теоретические основы управления инновационным развитием муниципального образования / И. А. Булаев // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 32 (247). – С. 53–59.

УДК 005.95

РУЙНАЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ КЕРІВНИКА: ДІАГНОСТИКА ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Д. П. Мельничук, кандидат економічних наук; Л. І. Коровчук

Попри велику кількість наукових рекомендацій, спрямованих на удосконалення механізму формування та використання людського капіталу, вітчизняна практика управління цим соціально-економічним феноменом й надалі залишається вкрай затратною та малоефективною. Досить часто, це спричиняється браком фахових знань та практичного досвіду у сфері управління людським фактором виробництва. Проте іноді, відповідні причини варто шукати у принципово іншій площині – там, де переобтяжений невизначеністю та надмірною відповідальністю управлінець втрачає останні крихти дорогоцінного психологічного ресурсу; там, де, рухаючись від організованості до хаосу, структура людського капіталу опиняється під впливом осіб, які в силу певних обставин потрапили у пастку деперсоналізації, емоційного спустошення та мотиваційного вакууму, що є безжальним та красномовним

свідченням їх професійного вигорання. Сповідуючи потуральницький стиль управління, такі менеджери залишають напризволяще надскладні внутрішньоорганізаційні процеси, і передусім, ті, що пов'язані з потребою особистісного волевиявлення. В результаті цього видозміна якісних характеристик персоналу набуває довільного та непередбачуваного характеру, що в умовах конкурентного середовища провокує масштабну руйнацію людського капіталу організації.

Що ж спричиняє професійне вигорання керівника? Як передбачити та попередити виникнення цього непродуктивного стану? На думку авторів, відповіді на поставлені запитання марно шукати виключно в межах практики організаційного менеджменту. Проблема є більш комплексною, ніж видається на перший погляд, адже торкається майже всіх зрізів соціальних взаємовідносин в суспільстві: і